

<https://doi.org/10.18485/analiff.2023.35.1.4>

811.163.4(497.6)373.72

81'373.7

Doslovni pozadinski mehanizam kao potencijal varijabilnosti idiomskih skupina

Azra E. Hodžić-Čavkić*

Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

 <https://orcid.org/0000-0002-7617-6358>

Ključne riječi:

idiomske skupine,
varijabilnost,
denotativno značenje,
konceptualna metafora,
konceptualna
metonimija,
konceptualna integracija

Apstrakt

U ovom radu razmatra se uloga doslovnih pozadinskih mehanizama u formiranju okazionalizama idiomskih skupina. Naime, Moon (1998: 120) ukazuje na činjenicu da varijantnost na leksičkom nivou postoji u 40% slučajeva, a da oko 14% idiomskih skupina ima dvije ili više varijacija kanonskih oblika. Budući da u varijacijama kanonskih oblika treba prepoznati različitu motivaciju, možemo pretpostaviti da je najvjerojatnije denotativno značenje komponenata idiomskih skupina najčešće istovremeno i motivirajući faktor nastajanja i okazionalizama idiomskih skupina. Na taj se način harmonizira relativno visoka čestotnost idiomskih skupina kao produkata jedne kulture i jezičke zajednice, tj. neki vid statičnosti u jeziku, i potreba da se jezik uvijek i stalno bogati novim značenjima i novim jezičkim jedinicama, tj. dinamički procesi u jeziku. Drugim riječima kazano, na osnovu postojećih ustaljenih struktura kakve su idomske skupine omogućuju se inovacije na značenjskom i pragmatičkom nivou. Tako se na osnovu konceptualne integracije potencijal poznatosti koristi kako bi se aktualiziralo novo značenje. (*примљено: 24. фебруара 2023; прихваћено: 9. маја 2023*)

<https://anal.fil.bg.ac.rs>

Truth has the structure of a fiction.
(Žižek, Žižek's Jokes)

1. Uvodne napomene

Leksičke „vrste“ veze kakve su idiomske skupine¹ (*biti bijela vrana, poći za rukom, zaljubiti se do ušiju, baciti oko, vidjeti zvijezde* i sl.), kolokacije (*održati sjednicu, stupiti na snagu, francuski krevet, štokholmski sindrom, italijanska arija, portugalski fado, francuska šansona, američka pita, ruska salata, norveška šuma, švedski čelik, kolumbijska kravata, bosanski lonac, belgijska čokolada* itd.) i različite perifrastičke konstrukcije (*izvršiti analizu, obaviti pregled, voditi borbu, donijeti odluku, držati pod kontrolom, ostvariti napredak, doći svijesti* i sl.) tradicionalno su se definirale kao višечlane jezičke jedinice koje su objedinjene sintaksičkom funkcijom, te su se upravo zbog takve složenosti ovih struktura često razumijevale i kroz perspektivu leksičke zadatosti, zaokruženosti i okamenjenosti sastava.² Stabilnost leksičkog sastava odlika je najvećeg broja članova ovih grupa;³ naročito je to slučaj s perifrastičkim⁴ konstrukcijama, ali šta o nabrojanim kategorijama govore članovi koji pokazuju da je i leksička stabilnost – relativnog karaktera?

Iako Melčuk (2001) smatra kolokacijama konstrukcije koje nisu sklone leksičkoj promjeni (ni promjeni općenito), treba reći da se i među kolokacijama bilježe slučajevi leksičke otvorenosti ili principa (relativno) otvorenog izbora kad je riječ o njihovim sastavnicama. Naime, jezička praksa pokazuje da se i u pisanim izvorima mogu susresti i varijante kolokacija, npr. **kolateralna** šteta i **propratna** šteta⁵, švedski **sto** i švedski **hastal** (Visnja RR, 2010) i slično.⁶ Međutim, i u slučaju ovakvih adaptacija kod kolokacija ne dolazi do narušavanja značenja, a ne dolazi ni do njegove nadgradnje.⁷

S druge strane, za razliku od perifrastičkih konstrukcija, koje nemaju sklonost promjeni, i kolokacija, koje pokazuju ograničenu mogućnost odabira među bliskoznačnicama, idiomske skupine, paradoksalno ako gledamo na tzv. „idiomatski princip“ (usp. Sinclair, 1991: 109), pokazuju mogućnost značenjske (stoga i pragmatičke) nadgradnje kanonskih oblika. Ipak, ne treba smetnuti s uma da se i sam idiomatski princip može shvatiti kao sistem **polu**-konstruiranih (usp. Palić, 2016: 34) jezičkih izraza koji stoje u leksikonu govornika te da je stoga i varijabilnost sasvim očekivana kod jedinica koje odražavaju dati princip. Treba ipak reći da je suodnos

-
- 1 U ovom radu koristi se sintagma *idiomska skupina* u značenju u kojem se koriste i termini okupljeni oko riječi *phrasis* ili *idioma* (*frazeologizam, frazeološka jedinica, frazeološki izraz, frazeološka sintagma, frazem(a), idiom, idiomatska fraza*).
  - 2 Leksičkim čvrstim vezama smatraju se i višечlani onimi (*Koševsko Brdo, tjesna čaršija* (Novi Pazar) i sl.), višечlani nazivi (*morski pas* (*Carcharhinus leucas*), *morski vuk* (*Anarchicas lupus*)) te složeni subjunktori (*s tim da, uprkos tome što* i sl.) (usp. Bulić, 2021) i složeni prijedlozi (*na južnoj strani, bočno od* i sl.) (usp. Palić, 2016).
  - 3 Stabilnost leksičkog sastava na najvišem je nivou kod višечlanih onima, višечlanih naziva, složenih subjunktora i složenih prijedloga.
  - 4 Mršević-Radović također dekomponirane predikate smatra rezultatom (sintaksičke) frazeologizacije (1987: 32).
  - 5 Primjer pokazuje kako je ta namjera često uvjetovana potrebom da se strane riječi zamijene domaćim.
  - 6 Ovo svakako treba ispitati u većem uzorku. V. Ordulj (2018).
  - 7 Ovaj zaključak morao bi biti testiran u korpusu. Ovdje se dalje nećemo baviti kolokacijama s obzirom na tematsku orijentiranost rada.

navedenih leksičkih veza u samom mentalnom leksikonu relaksiran na način da one supstoje u kontinuitetu te da je očekivano i opravdano predvidjeti propusnost granica između navedenih kategorija, ali i u sličan odnos staviti odnos kanonskog i okazionalnog oblika višekomponentnih jezičkih jedinica. Ipak, ako bismo morali istaći partikularnost svake od kategorija, osim višekomponentnosti i sintaksičke objedinjenosti, treba reći da je gramatikaliziranost strukture direktno proporcionalna stabilnosti strukture te ih stoga odlikuje transformaciona deficijencija. To praktično podrazumijeva da se princip relativnog leksičkog odabira može očekivati kod jedinica kod kojih je leksičko značenje dominantnije, te je i vjerovatnija mogućnost pojavljivanja varijanata. Langlotz (2006: 190) smatra da sve varijante idomske skupine zapravo prate refleks nulte forme da se reformira. Stoga, pretpostavljamo da je denotativno značenje komponenata idomskih skupina najčešće „odgovorno“ za pojavljivanje okazionalizama. Njihovo pojavljivanje proizlazi iz opće potrebe nosilaca jezika da izraze vlastitu kreativnost te inherentnog kreativnog svojstva jezika kojim omogućava izražavanje svih potreba svojih govornika.

Idioms are regularly fixed in their form (for example, you can take a short sleep by *having forty winks* – though not ‘fifty’ or ‘thirty-nine’ winks), but in this exchange the idiomatic patterns are re-formed and extended so that the established idiom *to have a finger in every pie* is creatively transmuted into *He’s got a finger in all kinds of pies and houses and stuff*. On the other hand, other idioms such as *Bob’s your uncle* serve, as I have already suggested, a more echoing function, repeating a previous form, at least in terms of the word *bob*. (Carter, 2004: 3)

Varijabilnošću idomskih skupina bavili su se mnogi autori (usp. Sinclair, 1991, 1996; Moon, 1998; Wray, 2002; Carter, 2004; Langlotz, 2006; Philip, 2008 citirano u Rasulić, 2010), a mnogi od njih artikuliraju potrebu da se „okamenjenost“ frazeoloških struktura tumači iz perspektive gradualnosti.⁸ Usporediti: “So the ‘fixedness’ of fixed expressions is rather a matter of degree, in particular with respect to the parameters of lexical and syntactic flexibility and non-compositionality, allowing for certain variability and enabling the interplay between routine and novelty (...)” (Rasulić, 2010).

Također, njihova gradualnost u okamenjenosti implicira i mogućnost da budu tumačene te upotrijebljene u novim oblicima koji integriraju govornikova intuitivna znanja o temeljnim metaforičkim konceptima kojima su idomske skupine tvorene, što nadalje omogućava tumačenje značenja između doslovnog i figurativnog, te i pragmatičku nadgradnju ukupnog značenja idomskih skupina. Usporediti:

Another noteworthy feature of idioms in everyday talk is the way speakers use them creatively by a process of ‘unpacking’ them into their literal elements and

8 Ta perspektiva dobija posebno na značaju u kontekstu korpusne lingvistike i uopće pristupa većim korpusima. O tome v. Philip (2008). Nažalost, u nedostatku takvih resursa ovo istraživanje rađeno je tradicionalnom metodom prikupljanja.

exploiting these; even in opaque idioms, literal meanings of component words are in some sense activated, or are at least potentially available. (McCarthy, 1998: 117)

2. Varijabilnost kao znak stabilnosti statusa idiomskih skupina

Frazeološki sistem jednog jezika može se definirati kao postojan sloj jezika budući da se frazeološke jedinice mogu definirati kao translatore određene kulture. Idiomske skupine funkcioniraju kao zamjena za značenja koja su skrivena u velikom diskursu određene kulture, a kada se cjelokupna kultura podražava u jednoj komunikacijskoj situaciji, onda idiomske skupine u samoj komunikacijskoj situaciji ukazuju na model kulture iz koje potječu. One (idiomske skupine) najvjerovatnije nastaju „semiotizacijom“ svakodnevnih životnih iskustava pojedinaca određene kulture i tako teže formiranju same kulture. Zbog takve uloge idiomskih skupina u „nacionalnim“ jezicima, one se mogu razumjeti kao „potencijalno [je] ‘zamjenik’ kulture, pokazatelj bogatstva kulture“ (Lihačev, 1999a: 157, citirano u Zykova, 2019: 26). Prema Bartmińskom, jezički pogled na svijet izveden je iz eksplicitnog ili implicitnog vrijednosnog sistema; drugim riječima, odnos jezika i vrijednosti uvjetovan je ambivalentnom činjenicom da je jezik sredstvo vrednovanja i izvor informacija o vrijednostima (Ajdačić, 2011: 40, citirano u Ajdačić, 2017: 193). Ako uzmemo u obzir intersemiotičku transpoziciju, koju zagovara lingvokulturologija, onda se otkrivanjem dubine idiomskih skupina može rekreirati značenje kulture. Kultura funkcionira kao jedan veliki tekst u kojem su dijelovi kulture u stalnoj intertekstualnosti. Zbog svega navedenog, među idiomskim skupinama, dakle, treba očekivati djelovanje dvaju suprotnih silnica, tj. djelovanje silnica statičnosti i silnica dinamičnosti. Ipak, moguće restrukturiranje idiomskih skupina uglavnom ne dovodi do njihovog gubljenja iz mentalnog leksikona, nego suprotno – ono dodatno učvršćuje frazikon, a nadalje i samu kulturu i nacionalni jezik.

I Dobrovol'skij (2000) i Corpas Pastor (1996) ukazuju na restrukturiranje kao jedan od pokazatelja sigurnosti pozicije idiomskih skupina unutar mentalnog leksikona. „Što je veći broj varijacija, transformacija i modifikacija, to je viši stepen regularnosti frazeološkog sistema“ (Corpas Pastor, 1996: 28).

Tanović (2000) također problematizira postojanje brojnih varijanata (usp. također Gläser (1998); Langlotz (2006); Omazić (2005); Parizoska (2009)) idiomskih skupina, čime želi relativizirati nevarijabilnost kao kategorijalnu osobinu idiomskih skupina. „Postojanje brojnih varijantnih oblika frazema upućuje na zaključak da se kompaktnost strukture i stabilnost sastava frazema, koje ističe većina lingvista kao njihovo osnovno obilježje, ne mogu promatrati kao apsolutne kategorije frazeoloških jedinica“ (Tanović, 2000: 37).⁹ Također, Mršević-Radović (1987) osnovnom osobinom frazeološke jedinice ne smatra ustaljenost.

Mali broj ekscerpiranih primjera okazionalizama¹⁰ idiomskih skupina u ovom radu pokazuju da će oni uglavnom sadržavati igru s doslovnom pozadinom, tj. sa denotativnim značenjima komponenata. Na značaj doslovnog pozadinskog

9 Mokienko (1980) ovu osobinu naziva *relativnom stabilnošću*.

10 U ovom radu okazionalizmi idiomskih skupina bit će zabilježeni između srednjih zagrada ◊.

mehanizma ukazali su zapadni frazeolozi kroz različite hipoteze o načinima procesuiranja idiomskih skupina.

Hipoteza liste idiomskih skupina (eng. *idiom-list hypothesis*) zagovara ideju prema kojoj govornik idiomске skupine prvo interpretira doslovno, ali nakon što ustanovi da je doslovno značenje devijantno, govornik dalje procesuirá idiomске skupine do transponiranog značenja, tj. dostupnost doslovnog značenja blokira idiomatičnost. Upravo ovaj momenat svijesti o doslovnom značenju može biti okidač za kreiranje varijanata. Ovo je hipoteza koja je proistekla iz različitih psiholingvističkih istraživanja, a njeni zagovornici jesu Bobrow i Bell (Bobrow/Bell, 1973). S druge strane, *hipoteza direktnog pristupa* (eng. *direct-access hypothesis*) tumači procesualnost idiomskih skupina na taj način da govornik odmah procesuirá idiomatično značenje. Zagovornik hipoteze direktnog pristupa je Gibbs (1980). *Hipoteza leksičke reprezentacije* (eng. *lexical representation hypothesis*) tumači mentalni status idiomskih skupina na način da potencira paralelnost u procesualnosti idiomskih skupina, tj. zagovara ideju prema kojoj govornik paralelno procesuirá i doslovno i transponirano značenje idiomске skupine. Zagovornici hipoteze leksičke reprezentacije su Swinney i Cutler (Swinney/Cutler, 1979). *Konfiguraciona hipoteza* (eng. *configurational hypothesis*) takva je hipoteza prema kojoj idiomске skupine nisu pohranjene kao spojevi riječi, nego kao složeni odnosi u koje mogu stupiti riječi. Svaka idiomска skupina sadrži i leksički ključ koji podrazumijeva kvalitativno prebacivanje s doslovnog na idiomatično značenje, pri čemu je pozicija ključa izuzetno važna i predvidiva. Navedeno nadalje znači da doslovno značenje ne nestaje, odnosno da ostaje u sjeni, i u tome je i prednost ove teorije. U semantičkim i etimološkim proučavanjima prisutnost doslovnog značenja obilježava se terminom *motivaciona baza* (usp. Melerović/Mokienko, 2008: 70), odnosno *Grundform* (Schindler, 1993: 90). Zagovornici konfiguracione hipoteze su Cacciari i Tabossi (1988); Tabossi i Zardon (1995). *Hipoteza dekompozicije* idiomskih skupina (eng. *decomposition hypothesis*) tvrdi da je veliki broj idiomskih skupina moguće značenjski razložiti i analizirati budući da svaka od komponenata idiomске skupine nezavisno doprinosi ukupnom značenju, što pokazuju i eksperimenti u kojima je bolje razumijevanje idiomске skupine direktno proporcionalno mogućnosti da se semantički razloži – pri čemu se ne misli na dostupnost doslovnog značenja, nego onog značenja koje komponenta ima u idiomskom okruženju. Zagovornici dekompozicijske hipoteze su Nayak i Gibbs (Nayak/Gibbs, 1989). *Hipoteza simultanog procesuiranja* (eng. *simultaneous processing models*) razumijevanje idiomskih skupina stavlja u kontekst paralelnosti doslovnog i transponiranog značenja, pri čemu se misli na globalizirano značenje koje ne prekida niti jednu potencijalnu vezu koju ima u kontekstu. Zagovornici hipoteze simultanog procesuiranja su Gibbs (1990) i Schweigert (1992).¹¹

Doslovno značenje, dakle, najplodnije je tlo za razvijanje varijabilnosti idiomskih skupina.¹² Tako, recimo, internet-servis za žargonsku leksiku *Vukajlija* definira idiomску skupinu *čist račun* kao *bankovni račun na koji se odlaže opran*

11 V. Langlotz (2006).

12 Naprimjer, u metakomentaru naslova (*Da li su oktopodi vanzemaljci?*) i teme rada na naučnom blogu *Quantum of Science* (Kalinić, 2013) vide se rezultati djelovanja motivacione baze u jednu ruku, koja je transformirana u varijantu u *jedan pipak* po principu metonimijske zamjene denotativnog značenja jedne od komponenata.

novac manipulirajući na taj način denotativnim značenjem komponente idiomске skupine koja je ukrštena s kolokacijom *pranje novca* (Vukajlija, 2013).

Varijante idiomskih skupina imaju i ludičku i kriptičku ulogu budući da nastaju s posebnim namjenama i posebnim porukama. U „igramama“ ove vrste čovjek pokazuje da je ne samo *Homo grammaticus* i *Homo linguisticus* nego i *Homo ludens*. One su nadgradnje idiomskih skupina s preciznim pragmatičkim ciljevima govornika.¹³

3. Analiza manipulacije doslovnim pozadinskim mehanizmima u okazionalizmima

Primjeri okazionalizama u kojima se prepoznaje djelovanje tzv. motivacione baze prisutni su u svim stilovima jezika. U ostatku ovoga rada detaljnije su analizirana, s obzirom na koncept, tri okazionalizma pronađena u kolumnama, isključivo stoga što je obrnuta proporcionalnost sažetosti kolumne i broja pronađenih okazionalizama u odnosu na druge žanrove mogući pokazatelj većeg broja promjena idiomskih skupina u navedenom stilu.¹⁴ Autor kolumni koje smo uvrstili u korpus, Aleksandar Hemon, također je i književnik, ali okazionalizama u njegovim književnim ostvarenjima gotovo da i nema.¹⁵

«Bogu iza makedonskih leđa»

Kanonski oblik idiomске skupine *Bogu iza leđa* u značenju „predaleko, u zabiti“ koji bilježe rječnici s frazeološkom građom (usp. npr. Matešić, 1982: 30; Mušović, 2018: 59, i dr.) u mentalnom leksikonu dobio je sinonimni par nastao pod utjecajem zamjenjivosti somatskih komponenata sa značenjem zadnje strane ljudskog tijela, ali i zbog glasovnog podudaranja – *Bogu iza nogu*. Oblik *Bogu za leđima* bilježi Matešićev rječnik (1982: 30), što znači da govornici imaju više izbora prilikom iskazivanja datog značenja.¹⁶ U našem se korpusu, međutim, javlja sljedeći oblik:

Tada su se negdje i formirali Manijaci, u kojima je bio i Vaca, mala raja iz našeg parka, i koji su se znali za zastavama kod nas okupiti prije utakmice. Čak i kad sam bio u vojsci u Štipu (**Bogu iza makedonskih leđa**, podno jugoslavenskih guzova) Željko je bio prisutan. (AHP, 86)

Budući da hipoteza simultanog procesuiranja idiomskih skupina uključuje kontekstualno značenje i mogućnost uspostavljanja i širenja značenjske mreže svih komponenata, „narušavanje“ kanonskog oblika dodavanjem pridjeva *makedonski* postiglo je dodatni pragmatički cilj bez ugrožavanja značenja koje bilježe rječnici.

13 Glucksberg (2001: 77) kao jednu od ključnih etapa u prepoznavanju varijabilnosti idiomskih skupina navodi prepoznavanje komunikacijske namjere (ironija, humor, iznenađenje, popunjavanje praznih mjesta u kontekstu).

14 Treba imati na umu da ovu temu nije moguće iscrpiti u jednom radu te da i tvrdnju u vezi s kolumnama treba ispitati na mnogo većem uzorku. Uzorak od ovdje pojašnjena tri primjera treba uzeti kao mogući okvir za razumijevanje funkcioniranja doslovnog pozadinskog mehanizma, što ne umanjuje prijeku potrebu da se ova tema ispita uz pomoć alata korpusne lingvistike. Time bi se i statistički mogla izraziti vrijednost gradualnog karaktera okamenjenosti frazeoloških jedinica. Međutim, s obzirom na sadašnje resurse produktivnost ovog karaktera teži nuli. Usp. Clarin (n.d.).

15 Ovu je tvrdnju također potrebno dodatno ispitati u odvojenom radu s fokusom na tome.

16 Bibliografski izvori bilježe i druge oblike. Usporediti: *biti Bogu iza leđa (iza nogu) / Bogu za leđima / Bogu iza leđa / iza božjih leđa* (Arsovski i dr., 2017: 133–136).

Pridjevom *makedonski* iskazana je tematska tendencija teksta u kome se ovaj okazionalizam pojavljuje i time se dodatno osigurava međusobna uvjetovanost konteksta u kom se pojavljuju i nove jezičke tvorevine. Riječ je o političkoj usmjerenosti samog diskursa u kome *makedonski* ima značenje zajednice u kojoj je Makedonija¹⁷ bila dijelom najveće države Južnih Slavena.

Ipak, promjena ove vrste bila bi onemogućena da kanonski oblik idiomske skupine u svom konceptu nema predispozicije za ovakvu vrstu modifikacije. Naime – sam oblik *Bogu iza leđa* rezultat je orijentacijske konceptualne metafore IZA JE DALEKO / IZA JE NEPOŽELJNO kombinirane s postlokalnošću upotrijebljenog prijedloga *iza*, zasnovane na općoj polarizaciji prostora u ljudskoj svijesti i posebno na indoevropskom (heterogenom) kulturnom području; drugim riječima, budući da nešto pripada dalekom prostoru, ono poprima konotacije nepoznatog, tj. nepoželjnog. Prostor se dakle „pruža“ u pridjevu *makedonski* kao kreativni potencijal proizašao iz opozicija *prednje* i *zadnje* sfere, tj. iz opozicija *ispred* i *iza*. Dodatni prostorni element *makedonski* već se nalazi u slici kanonskog oblika prostora budući da se radi o prijedložno-padežnoj konstrukciji *iza leđa*, koja već ima značenje nepoželjnosti zasnovane na prostornoj orijentaciji. „Rekreacijom“ idiomske skupine autor postiže regeneraciju „usklađenih“ informacija o pridjevu *makedonski* iz socijalističke kulture XX stoljeća.

U Tabeli 1 opisan je leksički status komponenata idiomske skupine *Bogu iza leđa*, njihova povezanost na kategorijalnom nivou (metakoncept) te modifikacija prema datom primjeru zabilježenom u korpusu rada.¹⁸

IDIOMSKA SKUPINA	<i>Bogu iza leđa (iza nogu)</i>
ZNAČENJE PREMA SFR (2018: 59)	predaleko, u zabit
UPOTREBA PREMA SFR	... došli su dovde s nadom da se odavde domognu granice, to jest sveta, iako je, (...), doći dovde isto što i pobeći <i>bogu iza leđa</i> .
METAKONCEPT	metafonimija
OPIS NULTOG OBLIKA	<i>Bog</i> – Izvor života; Izvor brige za sve; Nešto nedokučivo, daleko za konvencionalno poimanje <i>iza</i> – značenje postlokalnosti, tj. lociranje trajektora u odnosu na otprije poznati orijentir <i>leđa</i> – somatizam koji obuhvata nepoželjnu zadnju stranu ljudskog tijela ²⁰
MODIFIKACIJA	⟨ <i>Bogu iza makedonskih leđa</i> ⟩
MODIFIKACIJA ZABILJEŽENA U GRAĐI (IZVORIMA)	Tada su se negdje i formirali Manijaci, u kojima je bio i Vaca, mala raja iz našeg parka, i koji su se znali za zastavama kod nas okupiti prije utakmice. Čak i kad sam bio u vojsci u Štipu (<i>Bogu iza makedonskih leđa</i> , podno jugoslavenskih guzova) Željo je bio prisutan. (AHP, 86)
VRSTA MODIFIKACIJE	kvalifikacija
ZNAČENJE MODIFIKACIJE	Proširenje strukture omogućava uvid u prirodu diskursa koji se javlja i pokazuje da se prostor praktično polarizira prema historijskom iskustvu pojedinca i društva.

Tabela 1. Adaptacija idiomske skupine *Bogu iza leđa*

17 U trenutku kada je tekst pisan još uvijek nije bio aktualan naziv Sjeverna Makedonija.

18 Date definicije u opisu nultog oblika u tabelama proizašle su iz kombiniranih izvora Pranjkić (1993; 2001), Belaj (2001; 2010), Belaj – Tanacković Faletar (2017), Matovac (2017); Zykova (2019), Gerbran – Ševalije (2004); Škaljić (1989). Tako i dalje u datim tabelama s opisima adaptacija.

«*Biti na mentalnoj grbači nekome*»

Među pronađenim idiomskim skupinama s lokalizacijom u zadnjoj sferi pojavljuje se i somatizam *grbača* s lokativnim prijedlogom *na*. Navedeni somatizam značajno doprinosi negativnom emocionalnom naboju. Naime, *grbača* se u RBJ (2010: 335) tumači kao visoko ekspresivna riječ koja u svom potencijalu već posjeduje negativno značenje (pritisnutosti teretom i tegobom), ali budući da *grbača* ne može biti obuhvaćena vidnim poljem, ona također posjeduje negativnu konotaciju prema postojećem prostornom modelu IZA JE NEPOŽELJNO i vrlo se bogato koristi u idiomskim skupinama.¹⁹ Ipak, *grbača* se ovdje tretira kao apstraktni prostor koji obuhvata idejni/misaoni/intelektualni/konceptualni prostor pojedinca budući da je u okazionalizmu «*biti na mentalnoj grbači*» zabilježena njegova dodatna kvalifikacija. To je omogućeno konceptualnom metaforom APSTRAKTNO JE KONKRETNO. Usporediti: „Povrh uobičajene lijenosti, **na mentalnoj grbači** mi **je** tada teret svijeta u kojem muka i nepravda, zločini i glupost, beznađe i sebičnost, cvjetaju kao, čini se, nikad prije“ (AHP, 171).

Pridjevom *mentalna* nastoji se istaknuti razlika između duhovnog i fizičkog tereta – pri čemu se daje posebna težina *idejnom* i *misaonom* opterećenju. U polaznom značenju ove idiomske skupine ima se na umu značenje neželjene ovisnosti o nekome te izostanak izbora u prihvatanju brige o nekome. *Grbača* se prirodno koristi u pejorativnom značenju, a specifikacijom *mentalna* nastoji se ukazati na potrebu da se jednaka pažnja posveti zanemarivanom mentalnom zdravlju čovjeka. Ono je, pored fizičkog zdravlja, iznimno važno za opću dobrobit

IDIOMSKA SKUPINA	<i>biti kome na grbači</i>
ZNAČENJE PREMA JMF (1982: 167)	<i>biti na teretu</i>
UPOTREBA PREMA JMF	... oboje su na <i>grbači</i> roditelja, i prema tome, nema razloga da se momak i/dvaja od djevojke.
METAKONCEPT	metaftonimija
OPIS NULTOG OBLIKA	<i>biti</i> – nosilac stabilnog leksičkog značenja <i>na</i> – nosilac značenja granične direktivnosti koji usmjerava značenje glagola na imenicu koja je cilj akcije <i>grbača</i> – somatizam sa značenjem dijela ljudskog tijela koji je odgovoran za nošenje skeleta, pa stoga i tereta razne vrste
MODIFIKACIJA	« <i>biti na mentalnoj grbači</i> »
MODIFIKACIJA ZABILJEŽENA U GRADI (IZVORIMA)	Povrh uobičajene lijenosti, na mentalnoj grbači mi je tada teret svijeta u kojem muka i nepravda, zločini i glupost, beznađe i sebičnost, cvjetaju kao, čini se, nikad prije. (AHP, 171)
VRSTA MODIFIKACIJE	bifurkacija s kvalifikacijom
ZNAČENJE MODIFIKACIJE	Raslojavanje strukture uvjetovano je općim razumijevanjem čovjeka kao bipartitnog bića te “paralelni” duhovni život ima istu organizaciju kao i ovaj pojavni – tjelesni – vid života.

Tabela 2. Adaptacija idiomske skupine *biti nekome na grbači*

¹⁹ Usporediti: *imati mnogo godina na grbači (leđima); biti (živjeti) na nečijoj grbači; pasti na grbaču kome; svaliti kome nešto na grbaču*, itd.

i kvalitetu života čovjeka. Dobro mentalno zdravlje omogućuje pojedincima da se nose s normalnim životnim izazovima, da stvaraju pozitivne odnose s drugima i doprinose društvu. U konačnici, mentalno zdravlje utječe na fizičko zdravlje ljudi te je vidljiva rezultativnost konceptualne metafore APSTRAKTNO JE KONKRETNO. Nadalje, ovdje se autor pragmatički uključuje kao objektivni vanjski ocjenitelj odabirom medicinskog termina *mentalna*.

U Tabeli 2 opisan je leksički status komponenata idiomске skupine *biti na grbači*, njihova povezanost na kategorijalnom nivou (metakoncept) te modifikacija prema datom primjeru zabilježenom u korpusu ovog rada.

«Preseliti se na ateistički ahiret»

Preseliti <se> (otići) na ahiret koristi se u značenju „umrijeti“ (Mušović, 2018: 31). Ta je idiomска skupina porijeklom iz religijskog diskursa islama i zasnovana je na vjerovanju u zagrobni život. Ona se neočekivano u Hemonovim kolumnama javlja u sljedećem obliku: „Oni su ona sorta koja će **se preseliti na ateistički ahiret** u trenutku kad ne mogu više da rade; njihovo neprestano djelovanje je mjera ljubavi prema životu“ (AHP, 75).

IDIOMСКА SKUPINA	preseliti (se) na ahiret
ZNAČENJE PREMA SFR (2018: 31)	umrijeti
UPOTREBA PREMA SFR	Dobro si čuo, pobratime. Došao mi je izun od velikog Alaha <i>da preselim na ahiret</i> i ja sam spreman.
METAKONCEPT	metafora
OPIS NULTOG OBLIKA	<i>preseliti (se)</i> – stabilno leksičko značenje upotrijebljeno kao nosilac opće dualnosti ljudskog bića te ovdje upotrijebljen metaforskom ekstenzijom za selidbu duše prilikom smrti tijela <i>na</i> – značenje direktivno-granične lokalnosti omogućava osiguravanje vidljivosti lokaliteta <i>ahiret</i> – religijski talog; onosvjetski život
MODIFIKACIJA	«preseliti se na ateistički ahiret»
MODIFIKACIJA ZABILJEŽENA U GRAĐI (IZVORIMA)	Oni su ona sorta koja će se preseliti na ateistički ahiret u trenutku kad ne mogu više da rade; njihovo neprestano djelovanje je mjera ljubavi prema životu. (AHP, 75)
VRSTA MODIFIKACIJE	kvalifikacija
ZNAČENJE MODIFIKACIJE	Posebno isticanje oksimoronskog odnosa sastavnice <i>ahiret</i> i <i>ateistički</i> otvara konotativnu mrežu koja je uvjetovana religijskim diskursom i svjetovnih odnosa prema onostranom.

Tabela 3. Adaptacija idiomске skupine *preseliti (se) na ahiret*

Iskustvo općeg dualizma u savremenom svijetu, u kojem religijski i areligijski nastrojeni pojedinci postoje jedni pored drugih bez „miješanja“, Hemon nastoji prenijeti ironijom u preregistraciji izraza iz religijskog diskursa koristeći ga za areligiozne ljude.²⁰ Takva integracija omogućena je konceptualnom metaforom koja

²⁰ Ne vrši se preregistracija samo unutar frazikonа. Bilježimo i preregistraciju u umjetničkom diskursu („Crvenkapica

je zajednička za sve ljude. Naime, ljudi najčešće ciljnu domenu života razumijevaju kroz izvornu domenu putovanja, tj. kroz konceptualnu metaforu ŽIVOT JE PUTOVANJE. Stoga, kvalifikacija je omogućena kao dodatna oznaka jedne od lokacija na životnom putovanju. Ova modifikacija zasnovana je na oksimoronskom značenju nastalom na suodnosu pojmova *ahiret* i *ateista*, što je posljedica pragmatičkog uključivanja autora kao suca u značenje okazionalizma.

U Tabeli 3 opisan je leksički status komponenata idiomске skupine *preseliti (se) na ahiret*, njihova povezanost na kategorijalnom nivou (metakoncept) te modifikacija prema datom primjeru zabilježenom u korpusu ovog rada.

Iz navedenih primjera vidljivo je da se u strategiji dodatne kvalifikacije zadržava cjelokupni sintaksički obrazac uzualnog oblika idiomskih skupina, ali da denotativna značenja komponenata, tj. doslovni pozadinski okvir, omogućavaju dalje razvijanje sintaksičkih veza u okazionalizmima, tj.:

Bogu iza leđa (iza nogu) – Bogu iza **makedonskih** leđa,
biti *kome* na grbači – biti *kome* na **mentalnoj** grbači,
preseliti (se) na *ahiret* – preseliti (se) na **ateistički** *ahiret*.

Isto sintaksičko ponašanje zabilježeno je i u drugim primjerima okazionalizama razvijenih strategijom dodatne kvalifikacije novim sintaksičkim članom. Npr.:

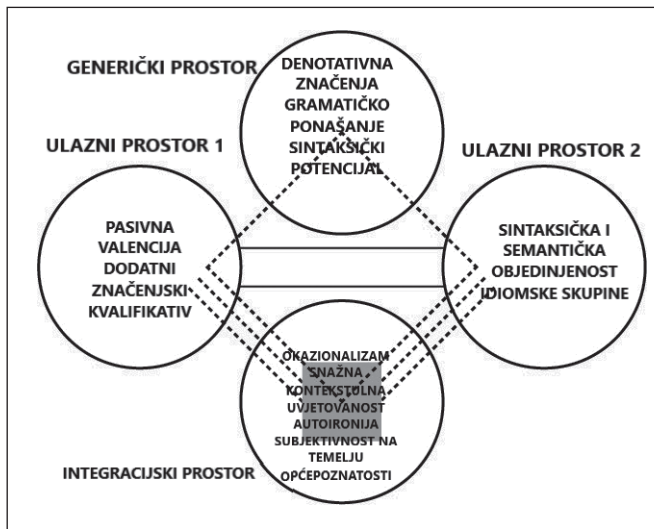
⟨*pao u muslimanske ruke*⟩ (MSBC, 163),
⟨*ispod istoga čekića*⟩ (HHG, 257),
⟨*uzdiže se iz svoga vlastitog pepela*⟩ (IHS, 116),
⟨*dići ljude iz stvarnog pepela*⟩ (FŠK, 112),
⟨*poći ću vojničkim stopama*⟩ (HHD, 412),
⟨*počeo gristi prevelike zalogaje*⟩ (EUKB, 249),
⟨*pleli nečujne priče*⟩ (NHČ, 129),
⟨*krupniju so sipaju na rane*⟩ (EHA, 45),
⟨*okončavajući svoje životne i fudbalske muke*⟩ (AHP, 190),
⟨*išao sam svojom džadom*⟩ (EUKB, 275),
⟨*ima svoju Ahilovu petu*⟩ (SKK, 92).

Prisutnost denotativnih značenja komponenata te mogućnost da ostvare svoje sintaksičke potencijale ukazuju na činjenicu da se dodatna kvalifikacija u okazionalizmima idiomskih skupina omogućava posredstvom konceptualne integracije (usp. Fauconnier/Turner, 2002: 46) – kako se vidi na Slici 1, koja predstavlja adaptiranu verziju ilustracije integracije koju su načinili Fauconnier i Turner. Naime, sintaksička integracija idiomске skupine sa dodatnim elementom, što znači da su i okazionalizmi objedinjeni jednom sintaksičkom funkcijom u rečenici, omogućava

---

na zrnju graška”), kao i u paremiološkom fondu. Biblijsko „Čudni su putevi Gospodnji“ u tekstu postaje „Božije su džade čudne“. Usporediti: „Jedan drugom nismo bili mrski, a Božije su džade čudne i nije ni jednom od nas bilo nevoljno vidjeti jedan drugog, a o Sultanovim odlukama nismo raspravljali“ (EUKB, 287).

da se kumulativno značenje idiomске skupine *pomiješa* s izoliranim značenjem dodatnog elementa i tako formira novu i aktualnu strukturu. Budući da je upotreba idiomskih skupina značajno određena iskustvom govornika, svaka je promjena u njihovom sastavu uvjetovana činjenicom da govornik istovremeno jeste obaviješten o njenom vrijednosnom statusu u kulturnoj zajednici, da njime manipulira i da je svjestan značenja dodatnih elemenata kojima korigira njen općepoznati status i sastav. Ta općepoznatost idiomskih skupina može se definirati kao *tema* od čega govornik kreće, a kontekstualna uvjetovanost promjene u sastavu pokazuje da se dodatni element koristi kako bi izrazio ne samo sintaksički potencijal jedne od komponenata idiomске skupine nego i pragmatičke elemente autorskog odnosa prema upotrijebljenoj idiomskoj skupini. Denotativna značenja komponenata idiomskih skupina impliciraju i sintaksičku valenciju, koja je u slučaju ovakve vrste integracije aktivnog karaktera. To znači da je pridjev koji postaje dodatni element okazionalizma u pasivnoj valenciji da bude integriran s jednom od komponenata idiomске skupine. Integracijski prostor, dakle, pokazuje odlike i jednog i drugog prostora te time postiže dodatne pragmatičke oznake cjeline.

Slika 1. Adaptirani model integracijskog razumijevanja okazionalnog oblika dobijenog dodatnom kvalifikacijom i odgovarajućeg kanonskog oblika idiomskih skupina

To znači da i idiomске skupine kao „jezičke rutine“ jesu inherentno *konstrukcije*, tj. da su inherentno kreativne te da su visoko uvjetovane kontekstom.²¹ Usporediti: “In that they involve a stored knowledge structure that relates linguistic and conceptual entities associated with a particular situationally and culturally bound context, fixed expressions can be seen as constructional frames” (Rasulić, 2010).

²¹ U ovom kontekstu i sam pojam konstrukcije i konstrukcionizma različito je evidentiran i prihvatljiv u različitim jezicima, što znači da su neki jezici tolerantiji prema invarijantnosti općenito. O tome vidjeti Perek/Hilpert (2014).

Promjena u sastavu idiomskih skupina može funkcionirati kao pozitivni stabilizirajući faktor jer se prividnim „razbijanjem“ strukture osigurava njena aktualnost. Bez obzira na izrazitu individualnost okazionalizama – one pokazuju kreativnu snagu jezika istovremenim pripadanjem individualnom i kolektivnom. Budući da pisci imaju na umu nekog idealiziranog recipijenta, oni koriste kolektivizam idiomskih skupina kako bi izrazili svoje potrebe ili potrebe određene grupe.

Varijabilnost se iz svega navedenog mora shvatati kao osobina „prirodna“ idiomskim skupinama bez obzira na činjenicu što je riječ o „fiksiranim“ strukturama. Tu su osobinu prepoznali i frazeološki rječnici modernijeg usmjerenja.²² Naime, engleski frazeološki rječnik *Longman Idioms Dictionary* (1998) bilježi i varijabilnost idiomskih skupina. Poseban dio natuknice odnosi se na modifikaciju. Svaka modifikacija ima i svoju kvalifikaciju kao npr. *ljudi često koriste ovaj izraz / mijenjaju ovaj izraz*.²³ Slično je i s leksikografskom praksom – koja munjevitom brzinom bilježi sve društvene pojave (usp. *covidiot; to meghan markle* (Noor, 2020) i sl.). Frazeologija je jedan od najvažnijih izvora za rekonstrukciju jezičke slike svijeta (Mršević/Radović, 2014: v), a od savremene slike svijeta treba očekivati stalnu povezanost s brzim promjenama koja se može registrirati i u frazeološkoj slici svijeta.

4. Zaključak

Treba zaključiti da denotativna značenja i veze leksičkih komponenata idiomskih skupina nastoje u analiziranim primjerima ostvariti svoje sintaksičku valenciju čak i na konceptualnom nivou. Naime, konceptualne metafore IZA JE DALEKO, APSTRAKTNO JE KONKRETNO i ŽIVOT JE PUTOVANJE u okazionalizmima *Bogu iza makedonskih leđa, biti na mentalnoj grbači i preseliti na ateistički ahiret* omogućile su realizaciju u dodatnim kvalifikacijama *makedonski, mentalna i ateistički* preko sintaksičkog potencijala imenskih komponenata te se javljaju kao vid autorske ocjene vrijednosnog suda kanonskog oblika navedenih idiomskih skupina. Komponente na osnovu svojih denotativnih značenja i njihovog gramatičkog oblika, koji presuponira i tačno predvidivo gramatičko ponašanje, ostvaruju svoj sintaksički potencijal, a njima odgovarajuće konotacije tako realiziraju pragmatičke aktualizacije autora novokreiranih višekomponentnih jedinica. Takva realizacija omogućena je konceptualnom integracijom doslovnog i figurativnog značenja te gramatičkog ponašanja komponenata ovih jedinica.

Varijantnost idiomskih skupina, postojeća ili autorska, predstavlja kreativno procesuiranje standardne / uzualne forme radi enkodiranja date ciljane konceptualizacije. Realna upotreba idiomskih skupina, dakle, pokazuje sintaksičku fleksibilnost. Adresant mijenja formu idiomske skupine prema trenutnim potrebama

22 Matešićev rječnik bilježi varijantnost idiomskih skupina, ali ih navodi u kanonskom obliku, npr., **[crni]** oblaci nadvijaju **se** (skupljaju **se, vise** i dr.) nad kim, nad čim. „Kratko vrijeme poslije grofičine smrti nadvili se **novi** crni oblaci nad Deli-dvorom.“ (1982: 401) (isticanje naše).

23 Slično tome *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema* (2017) upotrebljava različite emotikone kako bi „upozorio“ na neprimjereni sadržaj neke idiomske skupine.

i zahtjevima komunikacijske situacije. Time dokazuje da manipulacija idiomskom skupinom ne znači samo adaptaciju formalne strukture nego podrazumijeva manipulaciju smislom, tj. cijelom značenjskom mrežom i svim značenjskim odnosima u koje stupaju komponente idiomske skupine i idiomaska skupina kao cjelina. Takva lingvistička kreativnost razumijeva se kao rezultat promjene u vanjezičkoj stvarnosti. To znači da svaka idealizirana / kanonska / uzualna / rječnička forma idiomske skupine prirodno ima težnju da, mijenjajući svoju strukturu, zadrži svoj status aktivnog člana mentalnog leksikona te se i ovime potvrđuje da *stalnost na tom svijetu samo mijena jest*.²⁴ Promjena, makar bila „samo“ u formalnoj strukturi, pokreće promjenu na značenjskom nivou, tj. nije značenjski neutralna. Prema analiziranim primjerima treba donijeti zaključak da je odabir dodatne kvalifikacije u njima centralni element kojim se signalizira sugovornicima da se igra doslovnom pozadinskom motivacijom, tj. sintaksičkim potencijalom komponenata, treba uzeti kao autorska ocjena određenog vrijednosnog suda koji je iskazan općepoznatošću idiomskih skupina.

Ovdje pokazana kreativnost idiomskih skupina kontekstualno je uokvirena i uvjetovana, što je i opća vrijednost jezičke kreativnosti, te je u osnovi rezultat autorskog odabira i artikulacije njegove svjesne manipulacije *temom* idiomskih skupina.

Odabirom okazionalizama iz kolumni i opisom promjene u strukturi nastojali smo metonimijski pokazati da idiomske skupine nisu okamenjene višekomponentne jedinice, što se u e-korpusu može dalje pokazivati, te je potreba za njim prirodno sve izraženija.

Literatura

- Ajdačić, D. (2017). *SlovoSlavija – Entolingvistička i poredbena frazeologija*. Beograd: Alma.
- Bartmiński, J. (2009). *Aspects of cognitive ethnolinguistics*. Sheffield: Equinox.
- Belaj, B., Tanacković Faletar, G. (2017). *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika* (knj. II). *Sintaksa jednostavne rečenice*. Zagreb: Disput.
- Belaj, B. (2001). Prototipno-kontekstualna analiza povratnih glagola u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika*, 51–52, 1–11.
- Belaj, B. (2010). Prostorni odnosi kao temelj padežnih značenja – shematičnost i polisemija hrvatskoga prijedložno-padežnog izraza od+genitiv. U M. Birtić, D. Brozović-Rončević (ur.), *Sintaksa padeža, zbornik radova znanstvenoga skupa, Drugi hrvatski sintaktički dani* (str. 15–33). Zagreb – Osijek: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje–Filozofski fakultet.
- Bobrow, S. A., Bell, S. M. (1973). On catching on to idiomatic expressions. *Memory and Cognition*, 1, 343–346.
- Cacciari, C., Tabossi, P. (1988). The comprehension of idioms. *Journal of Memory and Language*, 27, 668–683.
- Carter, R. (2004). *Language and creativity: The Art of Common Talk*. London: Routledge.

24 „Sunce žarko sjeda i skoro će sjest. / Stalna na tom svijetu / Samo miena jest“ (Preradović, 1997: 165).

- Corpas Pastor, G. (1996). *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos.
- Dobrovol`skij, D. (2000). Idioms in contrast: a functional view. U G. Corpas Pastor (ur.), *Las lenguas de Europa: Estudios de fraseología, fraseografía y traducción* (str. 367–388). Granada: Comares.
- Fauconnier, G., Turner, M. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Fink Arsovski, Ž., Kovačević, B., Hrnjak, A. (2017). *Bibliografija hrvatske frazeologije. Frazeobibliografski rječnik*. Zagreb: Knjigra
- Gerbran, A., Ševalije, Ž. (2004). *Rečnik simbola: mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*. Novi Sad: Stylos, Kiša.
- Gibbs, R. W. (1980). Spilling the beans on understanding and memory for idioms in conversation. *Discourse Processes*, 9, 17–30.
- Gibbs, R. W. (1989). Understanding and literal meaning. *Cognitive Science*, 13, 243–251.
- Gibbs, R. W. (1990). Psycholinguistic studies on the conceptual basis of idiomaticity. *Cognitive Linguistics*, 1, 417–451.
- Gläser, R. (1998). The stylistic potential of phraseological unit in the light of genre analysis. In A. Cowie (ed.), *Phraseology: theory, analysis, and application* (pp. 125–143). Oxford: Clarendon Press.
- Glucksberg, S. (2001). *Understanding figurative language*. New York, NY: Oxford University Press.
- Kovačević, Ž. (2002). *Srpsko-engleski frazeološki rečnik*. Beograd: Filip Višnjić.
- Langlotz, A. (2006). *Idiomatic creativity: A Cognitive Linguistic Model of Idiom-Representations and Idiom-Variation in English*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Longman Idioms Dictionary*. (1998). Longman.
- Matovac, D. (2017). *Prijedlozi u hrvatskome jeziku. Značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- McCarthy, M. J. (1998). *Spoken Language and Applied Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mel'čuk, I. (2001). Collocations and Lexical Functions. In A. P. Cowie (ed), *Phraseology Theory, Analysis and applications*. (pp. 23–53). Oxford – New York: Oxford University Press.
- Mršević-Radović, D. (1987). *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Mršević-Radović, D. (2014). *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književost Srbije.
- Gibbs, R. W., Nayak, N. (1989). Psycholinguistic studies on the syntactic behaviour of idioms. *Cognitive Psychology*, 21, 100–138.
- Omazić, M. (2005). Cognitive Linguistic Theory in Phraseology. *Jezikoslovlje*, 6(1), 37–56.
- Ordulj, A. (2018). *Kolokacije u hrvatskom kao inom jeziku. Uvid u receptivno i produktivno znanje imenskih kolokacija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Palić, I. (2016). *Genitiv, prostor i prostorne slike (leksikon prijedloga)*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo.

- Parizoska, J. (2009). Idiom variability in Croatian: the case of schema. *Cognitive studies*, 9, 171–180.
- Perek, F., Hilpert, M. (2014). Constructional Tolerance: Cross-Linguistic Differences in the Acceptability of Non-Conventional Uses of Constructions. *Constructions and Frames*, 6(2), 266–304.
- Philip, G. (2008). Reassessing the canon: 'Fixed phrases' in general reference corpora. In S. Granger, F. Meunier (Eds.), *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective* (pp. 95–108). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Pranjković, I. (1993). *Hrvatska skladnja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Pranjković, I. (2001). *Druga hrvatska skladnja: Sintaktičke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Preradović, P. (1997). *Izabrana djela*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Radman, Z. (1995). *Metafore i mehanizmi mišljenja*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Rasulić, K. (2010). *Long Time, No Buzz: Fixed Expressions as Constructional Frames*. CogniTextes. <http://cognitextes.revues.org/356#quotation>
- Schindler, W. (1993). Phraseologismen und Wortfeldtheorie, Studien zur Wortfeldtheorie. In P. R. Lutzeier, M. Niemeyer (Eds.), *Studies in Lexical Field Theory* (pp. 87–106). Tübingen: Verlag.
- Schweigert, W. A. (1991). *The muddy water of idiom comprehension*. *Journal of Psycholinguistic Research*, 20, 305–314.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Swinney, D. A., Cutler, A. (1979). The access and processing of idiomatic expressions. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour*, 18, 523–534.
- Škaljić, A. (1989). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Tabossi, P., Zardon, F. (1995). The activation of idiomatic meaning. In M. Everaert, E. van der Linden, A. Schenk, R. Schreuder (Eds.), *Idioms: Structural and psychological perspectives* (pp. 273–282). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tanović, I. (2000). *Frazeologija bosanskog jezika*. Zenica: Dom štampe.
- Vidović Bolt, I., Barčot, B., Fink-Arsovski, Ž., Kovačević, B., Pintarić, N., Vasung, A. (2017). *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Zagreb: Školska knjiga.
- Zykova, I. (2019). *Konceptosfera kulture i frazeologija. Teorija i metode lingvokulturološkog proučavanja* (B. Barčot, prev.). Zagreb: Srednja Europa.
- Žižek, Slavoj (2014). *Žižek's Jokes*. London: The MIT Press.
- Мелерович, А. М., Мокиенко, В. М. (2008). *Семантическая структура фразеологических единиц современного русского языка*. Кострома: Федеральное агентство образования, Костромский государственный университет имени Н. А. Некрасова.
- [Melerovich, A. M., Mokienko, V. M. (2008). *Semantičeskāta struktura frazeologičeskikh ediniŭs sovremennoĝo russkogo ŭazyka*. Kostroma: Federal'noe agentstvo obrazovanija, Kostromskij gosudarstvennyj universitet imeni N. A. Nekrasova]
- Мокиенко, В. М. (1980). *Славянская фразеология*. Москва: Высшая школа.
- [Mokienko, V. M. (1980). *Slavjānskāta frazeologija*. Moskva: Vysshāta shkola]

Izvori

- AHP – Hemon, A. (2016). *Povratak u Hemonwood*. Sarajevo: Buybook.
- EHA – Halilović, E. (2016). *Ako dugo gledaš u ponor*. Beograd: Albatros Plus.
- EUKB – Kukavica, E. U. (2013). *Beš*. Sarajevo: Autor.
- HHG – Hajdarević, H. (2015). *Gdje si ti ovih godina*. Sarajevo: Dobra knjiga.
- IHS – Horozović, I. (2016). *Sokolarov sonet*. Sarajevo: Stav.
- MJF – Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- MSBC – Salihbeg Bosnawi, M. (2008). *Citadella Svjetla*. Sarajevo: Autor.
- NHČ – Hasanović, N. (2013). *Čovjek iz podruma*. Sarajevo – Zagreb: Buybook.
- RBJ – Halilović, S., Palić, I., Šehović, A. (2010). *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
- SFR – Mušović, A. (2018). *Sandžački frazeološki rječnik*. Novi Pazar: Biblioteka „Dositej Obradović“.
- SKK – Kadić, S. (2015–2017). *Uoči petka* (kolumne). Sarajevo: Stav.

E-izvori

- Clarín. (n.d.). *Bogu iza leđa*. Retrieved April 19, 2023 from <https://www.clarin.si/noske/run.cgi/first?iquery=Bogu+iza+le%C4%91a&corpname=bswac&corpus-search-form=true>
- Kalinić, J. (2022, June 11). Da li su oktopodi vanzemaljci? *Quantum of Science*. <https://quantumofjk.blogspot.com/2015/08/da-li-su-oktopodi-vanzemaljci.html>
- Noor, P. (2020, Jan 24). 'To Meghan Markle' is now a verb – here's how to use it. *The Guardian*. www.theguardian.com/lifeandstyle/2020/jan/24/to-meghan-markle-verb-how-to-use-it
- Visnja RR. (2010, October 8). Pripreme za rođendan beba iz Goražda [Online forum post]. *Ringeraja*. https://www.ringeraja.ba/forum/m_726451/mpage_13/tm.htm
- Vukajlija. (2013). *Čist račun*. <https://www.vukajlija.com/cist-racun>

Azra E. Hodžić-Čavkić

Summary

LITERAL BACKGROUND MECHANISMS AS A POTENTIAL OF THE VARIABILITY OF IDIOMS

This paper discusses the role of literal background mechanisms in the formation of occasionalism of idioms. Namely, Moon (1998: 120) points to the fact that variation at the lexical level exists in 40% of cases, and that about 14% of idioms have two or more variations of canonical forms. Since different motivations should be recognized in the variations of canonical forms, we can assume that the most likely denotative meaning of the components is most often the motivating factor for the emergence of occasionalism of idioms. In this way, the relatively high frequency of idiom groups as products of one culture and language community and the need to always and constantly enrich the language with new meanings and new linguistic units are harmonized. In other words, on the basis of existing established structures such as idioms, innovations are possible at the semantic and pragmatic level. Thus, the potential of familiarity is used to actualize a new meaning.

Key words:

idiom groups, variability, denotative meaning, conceptual metaphor, conceptual metonymy, conceptual blending